

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ, ЧИННИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

І. Приймак, А. Іванюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18*

У статті проведено оцінку діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ) як основних інститутів недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Вказано на недоліки визначення поняття «пенсія» в законодавстві та запропоновано його авторське тлумачення. Окреслено основні тенденції діяльності НПФ у сфері накопичення пенсійних активів. В продовж аналізованого періоду відбулося скорочення кількості НПФ; спостерігається перевищення кількості учасників НПФ над кількістю укладених договорів; невисокі обсяги пенсійних внесків від фізичних осіб; низькі темпи приросту вартості пенсійних активів та прибутку від інвестування активів НПФ, а також порівняно високий рівень витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів. За допомогою коефіцієнта кореляції Фехнера визначено наявність і напрямок кореляційного зв'язку між прибутком від інвестування активів недержавного пенсійного фонду та обсягом інвестованих пенсійних активів. А також оцінено вплив обсягу торгів цінними паперами та рівня депозитної ставки на вартість активів НПФ. Окреслено перспективи розвитку НПФ в Україні.

Ключові слова: пенсія, недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, пенсійні активи, пенсійні внески, пенсійні виплати

Вступ. У сучасних економічних умовах, що характеризуються високим рівнем тінізації сфери оплати праці, збільшенням частки осіб похилого віку у структурі населення України, посиленням трудової міграції осіб працездатного віку та зростанням дефіциту фінансових ресурсів солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування, особливо загострюється необхідність диверсифікації джерел фінансування пенсій та посилення накопичувальних принципів у вітчизняній пенсійній системі. Попри п'ятнадцятирічний досвід функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні, вона так і не стала дієвим інструментом соціального захисту українців, які досягли пенсійного віку. Головними причинами такої ситуації є низький рівень доходів та довіри населення до недержавних фінансових інститутів, складна макроекономічна й політична ситуація в країні, слабкий розвиток фінансового ринку, а також відсутність державної політики пропагування важливості використання недержавних пенсійних схем для забезпечення особистого добробуту.

Попри те, як засвідчує світовий досвід, розвиток недержавного пенсійного забезпечення в цілому та недержавних пенсійних фондів (НПФ), зокрема, є чи не

єдиним механізмом, який дозволяє індивідуалізувати процес накопичення коштів та забезпечити безбідну старість. Окрім того, недержавні пенсійні фонди можуть стати потужними інституційними інвесторами, які, окрім вирішення соціальних питань, забезпечуватимуть формування джерела внутрішніх інвестиційних ресурсів для економіки країни.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка діяльності НПФ в Україні як основних фінансових інститутів, які дають змогу сформувати додаткові пенсійні накопичення, визначення причин низьких показників роботи НПФ, пошук макроекономічних чинників, які впливають на їхню діяльність, а також розроблення рекомендацій щодо перспектив розвитку НПФ в умовах реформування пенсійної системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження різних аспектів організації та розвитку недержавного пенсійного забезпечення проводили А. Іващенко, О. Кириленко, Т. Мусатова, Н. Небаба, Дж. Стігліц, Г. Терещенко, Д. Третяк, Н. Цікановська, А. Шульга [1-7] та інші. Значний внесок у вивчення різних аспектів реформування національної пенсійної системи зробили вчені Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, зокрема, Е. Лібанова, О. Макарова та Л. Ткаченко [8]. Особливої уваги заслуговує останній звіт та рекомендації експертів проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» щодо стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні, у якому визначено основні проблеми та обґрунтовано необхідність значних змін в організації діяльності НПФ у найближчій перспективі [9]. З огляду на це, особливо актуальною є необхідність подальшого дослідження проблем розвитку НПФ та пошуку шляхів активізації їхньої діяльності як одного з пріоритетних напрямів пенсійної реформи.

Результати. Наявність системи соціального захисту населення є основною ознакою сучасної економічно розвинутої держави. Відповідно до ст. 46 Конституції громадяни України мають «право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках» [10]. Соціальний захист, як система організаційно-правових та економічних заходів держави, спрямованих на забезпечення її громадянам безпечного соціального середовища в конкретних економічних умовах, повинна забезпечувати рівень життя не нижчий прожиткового мінімуму в періоди тимчасової непрацездатності та після досягнення пенсійного віку.

Етимологія пенсійного забезпечення пов'язана із категоріями «пенсія» та «забезпечення». У науковій літературі наведено різні підходи визначення поняття «пенсія». Вважається, що крапку у дискусії було поставлено Законом України № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», де пенсію визначено як щомісячну пенсійну виплату в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених законом [11]. Вбачаємо необхідність доопрацювання визначення з урахуванням такого: законодавець під пенсією розуміє щомісячну виплату, тоді як пенсія може мати і разовий характер; пенсійні виплати здійснюються не тільки у системі обов'язкового державного страхування, а й у системі недержавного пенсійного забезпечення; можливе передбачення пенсійних виплат не лише у законі, а й за договором.

Беручи до уваги наведене, пропонуємо визначення пенсії як передбаченої законом та/ або договором грошової виплати в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення, яку отримує застрахована або інша передбачена законом особа при настанні пенсійних (страхових) випадків, у розмірі, пропорційному трудовому стажу та заробітку, а у випадку персоніфікованої капіталізації – у розмірі, пропорційному сумах накопичених коштів, за рахунок спеціальних пенсійних органів.

Термін «забезпечення» походить від слова «забезпечувати», тобто «постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах» або «надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування» [12, с. 18]. Отже, під «пенсійним забезпеченням» пропонуємо розуміти надання грошових виплат непрацездатним громадянам при настанні пенсійних (страхових) випадків, у розмірі та на рівні, гарантованому законом або договором.

В 2004 році з прийняттям в Україні Законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [11] та «Про недержавне пенсійне забезпечення» [13], відбулося створення нової трирівневої пенсійної системи, що об'єднала солідарну та накопичувальну підсистеми. Якщо завданням загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є гарантувати базовий рівень пенсії, то недержавне пенсійне забезпечення спрямоване на формування додаткової вищої пенсії, що залежить і від строку накопичення, і від розміру пенсійних внесків.

Треба відмітити те, що визначення поняття «недержавне пенсійне забезпечення» наводиться тільки в Податковому кодексі України [14] та тлумачиться як «пенсійне забезпечення, що реалізується недержавними пенсійними фондами, страховими компаніями та банківськими установами відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». В самому ж законі наводиться визначення «система недержавного пенсійного забезпечення» як складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, що базується на принципах добровільної участі фізичних і юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат» [13].

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) відповідно до законодавства має статус неприбуткової організації, функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників із подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам у визначеному законодавством порядку [13]. Важливо зазначити, що на відміну від інших учасників недержавного пенсійного забезпечення, зокрема, страхових компаній та банків, для НПФ пенсійне забезпечення громадян є основним видом діяльності [15].

Проаналізуємо основні показники, які характеризують тенденції розвитку НПФ в Україні. Згідно з даними Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) станом на 30.06.2019 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 НПФ та 22 адміністратори НПФ, тоді як на початку року налічувалось 62 НПФ та 22 адміністратори [16; 17]. Спостерігається нерівномірність розподілу НПФ по території України, адже вони працюють тільки в 9 регіонах і при цьому найбільша їхня кількість зосереджена у м. Києві – 45 НПФ, або 71,4%. Головні показники діяльності НПФ за період 2016-2019 рр. наведено в табл. 1.

У 2018 р. адміністраторами НПФ укладено 68,8 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 17,2% (10,1 тис. шт.) порівняно з 2017 роком. За аналізований період

після суттєвого скорочення кількості укладених пенсійних контрактів у 2017 році, спостерігаємо зростання їхньої кількості. При цьому, структура пенсійних контрактів станом на 31.12.2018 має такий вигляд: з вкладниками – фізичними особами – 61,9 тис. шт.; з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.; з вкладниками – юридичними особами – 6,8 тис. шт.[17].

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності НПФ в Україні

Показники	Станом на				Темпи приросту,%	
	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	30.06.2019	31.12.2017/31.12.2016	31.12.2018,31.12.2017
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	62,6	58,7	68,8	72,7	-6,2	17,2
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	834,0	840,8	855,3	860,8	0,8	1,7
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2138,7	2465,6	2745,2	2892,9	15,3	11,3%
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1895,2	1897,3	2000,5	2071,9	0,1	5,4
у тому числі:						
- від фізичних осіб	92,2	124,3	172,1	195,9	34,8	38,5
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
- від юридичних осіб	1802,1	1772,3	1827,7	1875,3	-1,7	3,1
Пенсійні виплати, млн. грн.	629,9	696,3	809,9	878,6	10,5	16,3
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	81,3	78,8	81,3	82,7	-3,1	3,2
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1080,5	1455,5	1767,7	1945,4	34,7	21,4
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	834,8	1183,9	1440,5	1587,1	41,8	21,7
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	245,7	271,5	327,2	358,3	10,5	20,5

Побудовано авторами за даними Нацкомфінпослуг [16;17;18]

Одним із основних якісних показників, які характеризують діяльність НПФ, є сплачені пенсійні внески. Пенсійні накопичення учасників недержавних пенсійних фондів формуються за рахунок пенсійних внесків, сплачених ними самими, їх роботодавцями або членами сім'ї та інвестиційного доходу, який отримано в результаті інвестування пенсійних внесків.

Загальна кількість учасників НПФ постійно зростає та у 2019 становила 860,8 тис. осіб, з яких отримали/ отримують пенсійні виплати 82,7 тис. осіб (9,6% від загальної кількості учасників). Однак, темпи зростання кількості учасників НПФ залишаються надзвичайно низькими, що стримує загальний розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення. Переважну більшість учасників НПФ становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 57,9%, та особи вікової групи від 50 до 60 років(26,3%). Частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становила 15,0%, вікової групи до 25 років – 0,8%. В кожній віковій групі більшість становлять

чоловіки, а саме 57,9% від загальної кількості учасників НПФ. Причому у віковій групі старше 60 років їхня кількість перевищує кількість жінок у 2 рази [16].

Динаміка пенсійних виплат у продовж 2016-2019 рр. має тенденцію до зростання. Варто зауважити, що у структурі пенсійних виплат переважають одноразові виплати їхня частка перевищує 60%, однак темпи їхнього приросту сповільнилися, тоді як відбулося зростання пенсійних виплат на визначений строк (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка пенсійних виплат НПФ

Показник	Од. виміру	Станом на				Приріст, % 31.12.2018/ 31.12.2017
		31.12. 2016	31.12. 2017	31.12. 2018	30.06. 2019	
Одноразові пенсійні виплати	млн. грн.	499,4	505,9	545,5	570,5	7,8
Пенсійні виплати на визначений строк	млн. грн.	130,5	190,4	264,4	308,1	38,9
Всього	млн. грн.	629,9	696,3	809,9	878,6	16,3

Побудовано авторами за даними Нацкомфінпослуг [16;17;18]

Станом на 30.06.2019 р. 82,7 тисячі учасників отримали пенсійні виплати (одноразових та на визначений строк), що складає 9,6% від загальної кількості учасників НПФ, які отримали/ отримують пенсійні виплати. При цьому середній розмір одноразової виплати становив 7,2 тис. грн, а середній розмір пенсійної виплати на визначений строк на одного учасника НПФ склав 73,2 тис. грн [16].

Про ефективність системи недержавного пенсійного забезпечення свідчить також обсяг сплачених пенсійних внесків. Упродовж 2016-2019 років спостерігаємо незначні темпи приросту сплачених пенсійних внесків з 1,9 млрд грн у 2016 р. до 2,1 млрд грн у 2019 році. Понад 90% пенсійних внесків сплачують юридичні особи, тоді як фізичні особи та фізичні особи-підприємці демонструють низький інтерес до інвестування власних коштів до НПФ. Середній розмір пенсійного внеску за 2018 рік на одного вкладника: юридичну особу та фізичну особу-підприємця становить 39 298,28 гривні; фізичну особу становить 786,32 гривні. Середній розмір пенсійного внеску за 6 місяців 2019 року на одного вкладника: юридичну особу та фізичну особу-підприємця становить 23 008,30 гривні; фізичну особу становить 364,82 гривні. Таку ситуацію можна пояснити як низькою довірою до НПФ, низькою здатністю українців до формування заощаджень, а також високою платою за послуги, яку утримують НПФ.

Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на кінець 2018 року становила 2 745,2 млн. грн., що на 11,3%, або на 279,6 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року та на 15,3%, або на 326,9 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2016 року (рис. 1).

Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ зможуть забезпечити захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу.

Так, станом на 30.06.2019 р. переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (47,3%), депозити в банках (36,4% інвестованих активів), облігації підприємств,

емітентами яких є резиденти України (7,8%), об'єкти нерухомості (2,7%), акції українських емітентів (1,5%)[16].

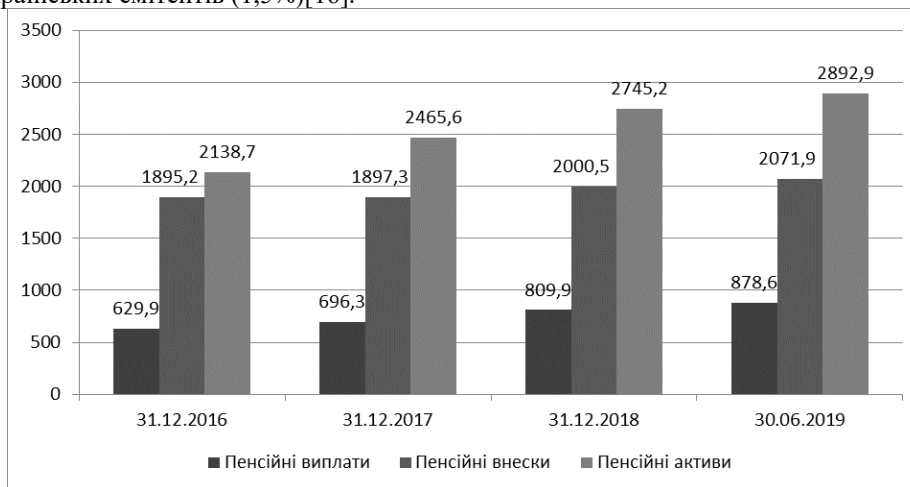

Рис. 1. Динаміка основних показників системи НПЗ, млн грн

Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ. Тому у 2018 році відбувся приріст вкладень в цінні папери, дохід по яких гарантовано Кабінетом Міністрів України (на 25,7%) та облігації українських емітентів (на 47,5%), при цьому, значно зменшився обсяг активів, що вкладені в об'єкти нерухомості (на 24,4%). Крім того, у порівнянні з аналогічним періодом 2017 року, значно збільшилося інвестування пенсійних активів в акції українських емітентів на 32,5 млн. грн. і в цілому станом на 31.12.2018 вони складають 1,6% (43,8 млн. грн.) від загальної вартості активів. Загальний дохід, отриманий від інвестування пенсійних активів, у 2018 становив 1 767,7 млн. грн., збільшившись у порівнянні з 2017 роком на 312,2 млн. грн., або на 21,4% [17].

Головним індикатором успішності НПФ є їхній інвестиційний дохід, який мав би покривати адміністративні витрати на надання послуг та інфляцію. На жаль, пенсійні фонди рідко публікують інформацію про середньорічний зважений за грошима і часом реальний та номінальний інвестиційний дохід [9, с. 29]. За допомогою коефіцієнта Фехнера (застосовується для оцінки тісноти зв'язку шляхом порівняння знаків відхилень значень результативного і факторного ознак від їх середнього значення) визначимо наявність і напрямок кореляційного зв'язку між прибутком від інвестування активів недержавного пенсійного фонду та обсягом інвестованих пенсійних активів. Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта Фехнера наведено в табл. 3.

Середні значення результативної та факторної ознак розраховано за формулами:

$$\bar{x} = \frac{\sum x_i}{n} = \frac{18937.7}{10} = 1893.77 \quad (1)$$

$$\bar{y} = \frac{\sum y_i}{n} = \frac{7879.1}{10} = 787.91 \quad (2)$$

Значення коефіцієнта Фехнера, розрахованого за формулою 3, становить 0,8, що вказує на наявність прямого зв'язку між загальною вартістю інвестованих пенсійних активів та прибутком НПФ.

$$K_f = \frac{9-1}{9+1} = 0.8 \quad (3)$$

Таким чином, повільні темпи зростання активів НПФ спричиняє гальмування їх дохідності, що відображається на фінансових результатах НПФ і, відповідно, його виплатах, а також призводить до зниження вартості пенсійних активів.

Таблиця 3

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнту Фехнера

Роки	Xi Загальна вартість інвестованих пенсійних активів, млн грн	Yi Прибуток від інвестування активів НПФ, млн грн	Знаки відхилень від середньої X	Знаки відхилень від середньої Y	Збіг (а) або розбіжність (б) знаків
1	2	3	4	5	6
2009	857.9	236.7	-	-	A
2010	1144.3	433.0	-	-	A
2011	1386.9	559.9	-	-	A
2012	1660.1	620.3	-	-	A
2013	2089.8	818.0	+	+	A
2014	2469.2	1095.0	+	+	A
2015	1980.0	657.0	+	-	B
2016	2138.7	834.8	+	+	A
2017	2465.6	1183.9	+	+	A
2018	2745.2	1440.5	+	+	A
	18937.7	7879.1	x	x	x

Побудовано авторами за даними Нацкомфінпослуг [16;17;18]

Також виявлено сильний прямий зв'язок між активами НПФ та обсягами торгів цінними паперами (рис. 2). Отже, розвиток фондового ринку має великий прямий вплив на ріст активів недержавних пенсійних фондів.

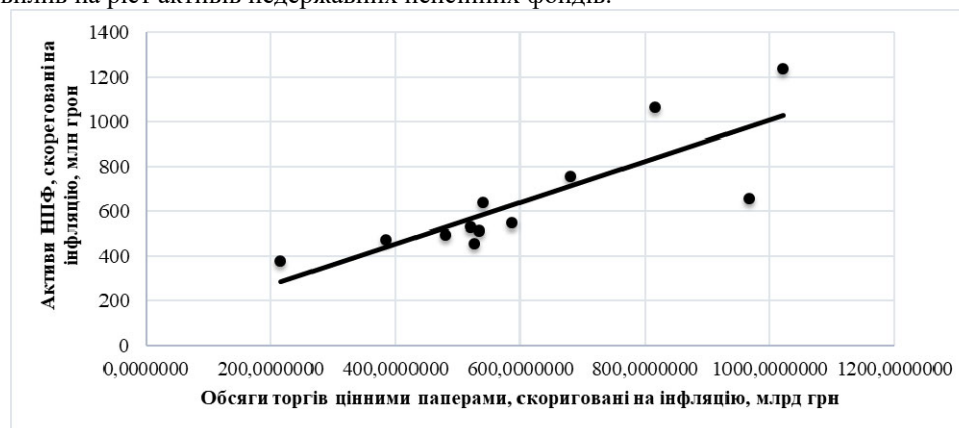

Рис. 2. Кореляція між скорегованими на інфляцію активами НПФ та скорегованими на інфляцію обсягами торгів ЦП

Виявлено сильний обернений зв'язок між активами НПФ та ставкою за депозитами (-0,5) (рис. 3). Отже, чим вища ставка за депозитом, тим більше надають перевагу фізичні та юридичні особи вкладам в банки, аніж в НПФ.

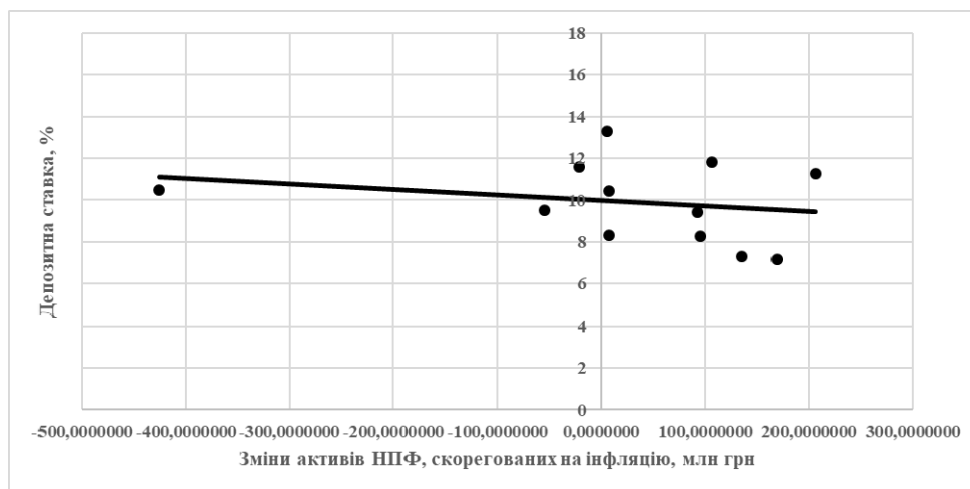

Рис.3. Кореляція між змінами скорегованих на інфляцію активів НПФ та депозитною ставкою

Одним з показників діяльності НПФ є загальний рівень витрат щодо активів в управлінні, який охоплює всі витрати на рекламу пенсійного плану для потенційних учасників, збирання внесків, ведення персоналізованого обліку на індивідуальних пенсійних рахунках, переведення внесків управляючим інвестиційних фондів, інвестування активів, оплату договорів страхування ануїтетів та забезпечення виплати ануїтетів, проведення планових аудиторських перевірок приватних пенсійних фондів та надсилання звітів учасникам.

В обов'язкових, квазіобов'язкових та добровільних приватних пенсійних системах з визначеними внесками надавачі послуг покривають свої операційні витрати за рахунок стягнення плати за послуги з учасників пенсійного фонду. Сума коштів на пенсійному рахунку при виході на пенсію зменшується на розмір витрат на оплату послуг, що вираховувалися протягом усіх цих років. Саме тому у багатьох країнах розмір оплати послуг, яка утримується приватними пенсійними фондами, підлягає регулюванню на законодавчому рівні [9, с.32].

Нацкомфінпослуг встановила річний граничний розмір витрат, які можуть утримуватися безпосередньо з рахунків учасників НПФ на рівні 7,0 % чистої вартості активів пенсійного фонду[19]. В результаті встановлення такого високого граничного розміру на адміністративні витрати більшість НПФ на практиці легально утримує дуже високу плату за надання послуг. В той час, коли основними інструментами інвестування пенсійних активів є державні облігації та банківські депозити, виникає сумнів щодо обґрунтованості дуже високої плати за послуги, яку встановлюють НПФ.

Висновки. Українська система недержавного пенсійного забезпечення в цілому та, зокрема, діяльність НПФ є неефективною та потребує докорінних змін, про що свідчить низький рівень охоплення недержавним пенсійним забезпеченням працюю-

чого населення (на рівні 5%), високий рівень недовіри до НПФ, високий рівень витрат (затверджено регулятором на рівні 7%) та дохідність НПФ за останні 5 років нижча за інфляцію. Непоінформованість населення, низький рівень заробітної плати, недовіра громадян до таких установ – все це стримує подальший розвиток НПФ в Україні.

В цій ситуації недостатньо запровадити накопичувальний рівень пенсійної системи, що базуватиметься на базі наявної моделі недержавного пенсійного забезпечення, адже це дозволить НПФ і надалі утримувати високу плату за послуги. Альтернативою могли б стати пенсійні плани з автоматичним зарахуванням учасників до накопичувальної пенсійної системи та можливістю виходу з такої системи через деякий час і на певних умовах. Такі пенсійні плани не є новинкою, але набувають зараз популярності у багатьох країнах, серед яких США, Австралія, Італія, Туреччина, Польща, Грузія та інші.

Зважаючи на кризу солідарної пенсійної системи в Україні уряд має запропонувати добрі стимули, які б спонукали людей заощаджувати на пенсію, водночас вжити заходів для розвитку надійних фінансових інструментів, фінансових ринків, стимулювання внутрішніх інвестицій, створення робочих місць, і забезпечення макроекономічної стабільності та зростання.

1. Іващенко А., Шульга М. Загальні тенденції розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. К. : Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2017. 29 с.
2. Кириленко О. П., Козак Г. І. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 38–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_2_5.
3. Терещенко Г. М., Мусатова Т. А. Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. *Фінанси України*. 2008. № 12. С. 76–88.
4. Небаба Н. О. Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економічні науки*. 2014. № 12 (15). С. 41–44.
5. Стиглиц Дж. Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. Москва: Эксмо, 2011. 510 с.
6. Третяк Д. Суперечності розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. Вип. 1 (154). С. 89–93.
7. Цікановська Н. А. Теоретико-методичні підходи до діагностики фінансової безпеки недержавних пенсійних фондів в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 8. С. 85–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2014_8_9.
8. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації: Колек. монографія / Е. Лібанова, О. Макарова, Л. Ткаченко та ін.; за ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень за імені М.В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.
9. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка та рекомендації. Звіт Проект USAID «Трансформація фінансового сектору», липень 2019 р. Київ, Україна URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine-Assessment_jul2019_ua.pdf
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.09.2019)

11. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 року № 1058-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 10.11.2019).
12. Словник української мови: в 11 томах. – Том 3, 1972.
13. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 02.11.2019)
14. Податковий кодекс України: Відомості Верховної Ради України від 08.04.2011, № 13–14, № 15–16, № 17, ст.112. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення: 02.11.2019)
15. Приймак І., Вишивана Б. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення України. Світ фінансів. 2019. №3 (60) URL: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1250>
16. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06.2019 / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_II_kv%202019.pdf (дата звернення: 07.11.2019).
17. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2018 / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf (дата звернення: 07.11.2019).
18. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2017 / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202017.pdf (дата звернення 07.11.2019)
19. Положення про граничний розмір витрат, пов'язаних із здійсненням недержавного пенсійного забезпечення: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг 04.12.2012 № 2541 URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0226-13/print1533325378242519>

NON-STATE PENSION FUNDS IN UKRAINE: TRENDS, FACTORS AND DEVELOPMENT PROSPECTS

I. Pryimak, A. Ivaniuk

*Ivan Franko National University in Lviv,
Svobody Ave., 18. UA-79008 Lviv, Ukraine*

The article evaluates the activity of non-state pension funds (NPFs) as the main institutions of non-state pension provision in Ukraine. The shortcomings of the definition of the term "pension" in the legislation are pointed out and its author's interpretation is proposed. Based on the essence of the categories of "pension" and "security" the definition of the term "pension" is proposed. It is determined that the system of non-state pension insurance in Ukraine is ineffective due to low income and public confidence in non-state financial institutions, difficult macroeconomic and political situation in the country, poor development of the financial market, as well as lack state policy of promoting the importance of using non-state pension schemes welfare.

The main tendencies of NPF activity in our pension assets accumulation are outlined. In the extended analyzed period, all NPFs are reduced; tries to increase the number of NPF participants over other concluded contracts; low placement of pension contributions from

individuals; Low rates of nature have revealed that active and retirement assets activate and invest NPF activation, and highlight the level of compensation for active retirement assets. As for effective correlations, the federation maintains and uses a correlation between the return on investment from an activated non-state pension budget and the same investor engaged in retirement. It can also be noted that tenders are often used and they have deposit rates on NPFs.

There is revealed that in order to activate the development of NPFs in Ukraine, it is necessary to implement measures that directly affect the effectiveness of further reforms of the pension sector. Namely, those reforms are: strengthening incentives for workers and employers (primarily tax) to participate in non-state pension programs; carry out more active outreach on the types and benefits of non-state pension insurance, legal advice on current legislation governing the pension sector; implementation of appropriate educational programs. Also, the development of NPFs in Ukraine is impossible without further development of the financial market and growth of household income. The experience of many countries in the world makes it possible to form an optimal model of pension reform.

It has been found out that the promising direction of the NPF development in Ukraine is the introduction of pension plans with automatic enrollment in the cumulative pension system of citizens and the possibility of withdrawal from such a system after some time and under certain conditions. It should be accompanied by a stimulating government policy in the field of pension savings.

Keywords: pension, non-state pension security, non-state pension fund, pension assets, pension contributions, pension payments.

References

1. Ivashchenko A. & Shulha M. (2017) Zahalni tendentsii rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini [General tendencies of development of the system of private pension insurance in Ukraine] Kyiv: Ofis z finansovoho ta ekonomichnoho analizu u Verkhovnii Radi Ukrainy [in Ukrainian].
2. Kyrylenko O. & Kozak H. (2012) Zakhyst pensiinykh nakopychen u konteksti investytsiinoi diialnosti nederzhavnykh pensiinykh fondiv. [Protection of pension savings in the context of investment activity of non-state pension funds.] *Finansy Ukrainy - Finance of Ukraine*. No 2. 38–49. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_2_5. [in Ukrainian].
3. Tereshchenko H. & Musatova T. (2008) Problemy rozvytku nederzhavnoho pensiinoho strakhuvannia v Ukraini [Problems of development of non-state pension insurance in Ukraine] *Finansy Ukrainy - Finance of Ukraine*. No 12. 76–88. [in Ukrainian].
4. Nebaba N. (2014) Systema nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [The system of non-state pension provision in Ukraine: current state, problems and prospects for development] *Ekonomichni nauky - Economic sciences* No 12 (15). 41–44. [in Ukrainian].
5. Stiglitz J. (2011) *Krutoie pike: Amerika i novyi ekonomichieskii poriadok poslie hlobalnoho krizisa.* [Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy] Moskov: Eksmo [in Russian]
6. Tretiak D. (2014) Superechnosti rozvytku nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia v Ukraini. [Contradictions of the development of non-state pension insurance in Ukraine.] *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika - Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy* 1 (154). 89–93. [in Ukrainian].
7. Tsikanovska N. (2014) Teoretyko-metodychni pidkhody do diahnostryky finansovoi bezpeky nederzhavnykh pensiinykh fondiv v Ukraini [Theoretical and methodological

- approaches to diagnostics of financial security of non-state pension funds in Ukraine] *Finansy Ukrainy - Finance of Ukraine*. No. 8. 85–96. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2014_8_9. [in Ukrainian].
8. Libanova E. (Eds.) (2010) *Pensiina reforma v Ukraini: napriamy realizatsii [Pension reform in Ukraine: directions for implementation]* Kyiv: Instytut demografii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
  9. Nederzhavne pensiine zabezpechennia v Ukraini: otsinka ta rekomendatsii. Zvit [Non-state pension insurance in Ukraine: assessment and recommendations. Report] (2019). Kyiv: USAID «Transformatsiia finansovoho sektoru» Retrieved from: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2019/07/Voluntary_Private_Pensions_in_Ukraine-Assessment_jul2019_ua.pdf [in Ukrainian].
  10. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] (June 28, 1996) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
  11. Zakon Ukrainy Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia : vid 09.07.2003 roku No 1058-IV [Law of Ukraine On compulsory state pension insurance: from 09.07.2003 No. 1058-IV] (2003, July 9) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> [in Ukrainian].
  12. Bilodid I. (Eds.) *Slovnvyk ukravinskoj movy: v 11 tomakh. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes..]* (1972.) Kyiv: Naukova dumka, 3 [in Ukrainian].
  13. Zakon Ukrainy Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia vid 09.07.2003 roku No 1057-IV. [Law of Ukraine On non-state pension insurance from 09.07.2003 No 1057 – IV] (2003, July 9) Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> [in Ukrainian].
  14. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code Ukraine] (2010, December 2) Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. [in Ukrainian].
  15. Pryimak I. & Vyshyvana B. (2019) Nederzhavne pensiine zabezpechennia v systemi sotsialnoho zakhystu naseleння Ukrainy [Non-state pension provision in the system of social protection of the Ukrainian population] *Svit finansiv - World of finance*, 3 (60), 121-138 Retrieved from: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1250> [in Ukrainian].
  16. *Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 30.06.2019 [Results of development non-state pension insurance system on June 30, 2019]* (2019) Kyiv: Natsionalna komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh. Retrieved from: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_II_kv%202019.pdf [in Ukrainian].
  17. *Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.12.2018 [Results of development non-state pension insurance system on December 31, 2018]* (2018) Kyiv: Natsionalna komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh. Retrieved from: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf [in Ukrainian].
  18. *Pidsumky rozvytku systemy nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia stanom na 31.12.2017 [Results of development non-state pension insurance system on December 31, 2017]* (2017) Kyiv: Natsionalna komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh.. Retrieved from: https://www.nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202017.pdf [in Ukrainian].
  19. Rozporiadzhennia Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh pro hranychnyi rozmir vytrat, poviazanykh iz zdiisnenniam nederzhavnoho pensiinoho zabezpechennia vid 04.12.2012 No 2541 [Order of the National Commission for State Regulation in the Market of Financial Services On the marginal amount of expenditures associated with the implementation of non-state pension provision from 04.12.2012 No. 2541] (2012, Desember 4) Retrieved from: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0226-13/print1533325378242519> [in Ukrainian].